

Ülkemizde tıp eğitiminin başlangıcı, gelişimi ve 14 Mart Tıp Bayramı'nın anlamı

Development of medical education and celebration of Medicine Day in Turkey

Ayten Altıntaş¹

Özet

Bu makalede Türk hekimlerinin her yıl 14 Mart'ta kutladıkları "Tıp Bayramı"nın tarihçesi ele alınmıştır. Türkiye'de Çağdaş Tıp Eğitiminin başlangıç tarihi olan 14 Mart 1827'de "Tibhâne-i Amire" adlı tıp okulu açılmıştı. Burada başlayan tıp eğitimi, hiç ara vermeden ve devamlı kendini yenileyerek, geliştirerek bugünkü tıp eğitimine gelinmiştir. Türklerin tıp eğitimi tarihi çok eski olmakla beraber, bu müesseselerin bugünkü tıp eğitimine gelen bir devamlılığını izleyemiyoruz. Tıp eğitimi 1912 yılından itibaren kendini savaşların içinde bulmuş ve bu durum hem eğitimi hem de tıp hocaları ve öğrencilerini çok etkilemiştir. Tıp Bayramı kutlamaları, İstanbul'un işgali sırasında Tıbbiye, İngiliz askerlerinin işgali altında iken, Tıp hocalarının ve öğrencilerin bir birlik mesajı olarak başlamıştı. 1919 - 1921 yıllarında büyük törenlerle kutlanan tıp bayramları, Tıbbiye'nin özgürlük için verdikleri mücadelelerden biriydi. Bu makalede 14 Mart Tıp Bayramı'nın neden ve nasıl kutlanmaya başladığı özetlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Tıp Bayramı, 14 Mart Tıp Bayramı, Tıbbiyenin kuruluşu, savaşlarda Tıbbiye, Tibhâne-i Amire, Haydarpaşa Tıp Fakültesi.

Summary

This article presents information about Tibhane-i Amire, the medical school founded in March 14th, 1827, which marked the beginning of modern medical education in the Ottoman Empire. The state of medical education before 1827 and the entrance of modern medicine into the Ottoman Empire are recounted. The founding of Tibhane-i Amire and the medical education program of this school are briefly described. The difficulties encountered during 1912 to 1923, when the Ottomans were engaged in war and how the Medical School survived these days are depicted. The celebration of Medicine Day which begun during this time and the way the celebrations were conducted are explained.

Key words: Medicine Day, 14th of March Celebration, Tibhane-i Amire, Haydarpaşa Medical Faculty.

Türkiye'de hekimlerin her yıl 14 Mart'ta kutladığı Tıp bayramı 14 Mart 1827 tarihinde "Tibhâne-i Amire" adlı Tıp okulunun açılış tarihidir. Burada başlayan tıp eğitimi hiç ara vermeden ve devamlı kendini yenileyerek, geliştirerek bugünkü tıp eğitimine gelinmiştir. Bu sebepten 14 Mart tarihi bugünkü tıp eğitiminin başlangıç tarihi olarak kabul edilir ve kutlanır. Bu tarihin Tıp Bayramı olarak saptanması 1919 yılında İstanbul'un işgali sırasında gündeme gelmişti. Tıp tarihçilerinin bu konuda yaptıkları incelemelerden sonra 14 Mart 1827 tarihinin başlangıç tarihi olarak alınmasına

karar verilmiş ve ilk defa 14 Mart 1919 da bu bayram kutlanmıştır. Beyazıt'ta Darülfünun Konferans salonunda kutlanan Tıp Bayramına; o günkü Tıp Fakültesinin önde gelen hocalarından Dr. Fevzi Paşa, Dr. Besim Ömer, Dr. Akil Muhtar, İstanbul'daki hastanelerin hekimleri, tıp öğrencileri hatta İngiliz işgal ordusu hekimleri de katılmıştı. Bu kutlamalar sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nde tıp eğitimi pek tabiidir ki Tibhâne-i Amire'den önce de vardı. Fakat bu eğitimlerin

¹ İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Prof. Dr., İstanbul

hiçbir kolu bugüne kadar sürekli olamamıştı. Osmanlılar'da çok gelişmiş ve iyi uygulanan bir tıp geleneği vardı. Bir geleneğin sürekliliğini kabul etmek için ara vermeden devam eden bir eğitim sistemi olması gerekiyordu. Fatih Darüşşifası'ndaki tıp eğitiminin sürekliliği veya Süleymaniye Tıp Medresesi'ndeki tıp eğitiminin devamı bugünkü tıp eğitimine bağlanamamıştır.

Osmanlı'da Tıp Eğitimi

Osmanlı Devleti'nde tıp eğitimi, İslam geleneğine uyuyor ve Anadolu Selçuklularından devraldığı miras ile devam ediyordu. Tıp ile uğraşmak isteyen aday iyi bir medrese eğitimi görmüş olmalıydı. Aday "usta ve hâzik" hekimlerden bir veya birkaçını hoca olarak seçiyor ve eğitimine giriyordu. Bu hocalar öğrenciyi belli bir programla eğitiyorlar, adaya teorik ve pratik bilgiler veriyorlardı. Tıbbın uygulaması, hocanın bağlı olduğu darüşşifalarda veya kendi hekim dükkanında (muayenehanesinde) oluyordu. Darüşşifalarda ayrıca tıp eğitimi alan kadrolu öğrenciler de bulunabiliyordu. Süleymaniye Tıp Medresesi gibi sadece tıp eğitimi veren medreseler de kurulmuştu. Ayrıca usta çırak usulüyle ve esnaf teşkilatı içinde yetişen tabipler de çoğunluktaydı.¹

Bilindiği gibi İslam Tıbbı 9. ve 10. yüzyıllarda en yüksek dönemini yaşamıştı. İslam tıp geleneği 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlılar'da da devam etmişti. Osmanlı'nın 17. yüzyıldan itibaren pek çok sahadaki gerileyişi ve bozulması tıp sahasında da görülmüştür. Daha önceki dönemlerde Batı Tıbbı ile kıyaslanamayacak ölçüde düzenli olan tıp eğitimi 17. yüzyıldan sonra gerilemişti. O zamanın hekimleri bozulma sebebini şöyle özetliyorlardı; "Reca, minnet, iltimas". Hekim yetiştirenler reca, minnet, iltimas ile belli mevkilere geliyor, onlar da bilgisiz ve yetersiz olduklarından ve aynı sebeplerle daha kötülerini seçiyor ve iyi hekim yetişemiyordu.²

Osmanlı'da olduğu gibi Avrupa'da da tıp eğitimi uzun bir süre klasik tıp eğitimi ile yapılmıştı. Batı'da 14. yüzyılda İtalya'da başlayan Rönesans 15. ve 16. yüzyıllarda bütün Avrupa'ya yayılmıştı. Tıp alanında ise Paracelsus madensel ilaçları tedaviye sokuşu, A. Vesalius'un insan vücudunun yapısını gözlemlere dayanarak yeniden tanıtmaması, W. Harvey'in kan dolaşımını matematiksel olarak

ispat etmesi, Sanctorius'un vücut ısısını bazal metabolizmayı, nabızı ölçmesi, Leeuwenhoek'un mikroskobu keşfetmesiyle tıpta büyük ilerlemeler oluyordu. 16. yüzyıldan itibaren Avrupa'da görülen reform hareketleri tıp sahasını da etkilemişti. Madeni ilaçların tedaviye girmesi, anatominin tıptaki öneminin kavranması, fizik ve kimyanın tıba yansması ile tıp çehre değiştirmiş, tıp eğitimi de bu yeniliklerle değişmişti.³ Bütün bu buluşlar Batı'da bilim dili olan Latince ile yayınlanıyordu. Avrupa'da 1450'lerde başlayan kitap basma hızla ilerlemiş tıp kitapları da bu ilerlemeden nasibini almıştı. Osmanlı'ya gelince Batı'da Latince yazılan yeni tıbbi hekimler takip edemiyorlardı. İstanbul'da kitap basma 1726'da başladığında tıp kitapları hızla tercüme edilememişti. Tek tek bazı Osmanlı hekimleri ve bilim adamları kendi çabalarıyla bu yenilikleri takip ediyorlar, yazdıkları kitaplara bunları da ilave ediyorlardı. Bu yenilikler tıp eğitimine aktarılamıyordu. 17. yüzyıldan itibaren tıp eğitimi veren merkezler (tıp medresesi ve darüşşifalar) dinamikliğini ve parlaklığını kaybetmişlerdi.⁴

Yeni Tıbbın Osmanlı'ya Girişi

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı'da klasik tıp eğitiminin kalitesi giderek bozuluyordu. Hekimlerin çoğu yeni tıbbi öğrenmemişti. Avrupa'daki tıbbın gelişimini izlemek isteyen Osmanlı'nın aydın hekimleri büyük çaba harcıyorlardı. Bu yüzyılda önemli ilerlemeleri İtalyanca ve Fransızca öğrenerek takip ediyorlardı. Yeni Tıbbın (Tıbb-ı Cedid) tıp eğitimine girmesini savunuyorlardı. İstanbul halkı Avrupa'dan gelen ve yeni tıbbi bildiklerini iddia eden "mütetabbibler" in elinde perişan oluyordu. Bu durumu 19. yüzyılın önemli hekimlerinden Şanizade Ataullah (1771-1826) Tarih-i Şanizade'de şöyle özetliyor: "...Müslümanlardan hiç kimse bu yüksek fenne hevesli olmayıp Süleymaniye Tıbhâne'sinde yalnız hocalık vazifesine ve Tımarhane tabibliğine kanaat eder bazı çehresiz ve battal adamlardan başka kimse kalmayıp, Osmanlı memleketinde değil yeni bekimliği hatta eski tababeti dahi okuyup öğretecek hiç kimse kalmamakta bir zamanlar bekimleri oldukça çok diye anılan ve sayılan şehirlerden İstanbul'da şimdiki balde hırvat gemici vesair ırgat bozuntusu bir alay cabil tabib ellerinde kalıp.." diyerek üzüntüsünü açıklıyordu.⁵

19. yüzyılın önemli hekimlerinden Mustafa Behçet Efendi de bu durumun farkındadır ve düzeltilmesini arzulamaktadır. Kendisi bu konuda şanslıdır, çünkü genç yaşta Hekimbaşı olur ve her fırsatta tıp eğitimini yenilemeye çalışır. Sultan III. Selim zamanında yeni tıbbi öğretecek iki tıbbiyenin açılışı gerçekleşmiştir. Biri, 1805 yılında Kuruçeşme'deki Rum okullarının içinde açılan "Rum Tıp Mektebi" diğeri de 1806 yılında Kasımpaşa'da açılan "Tersane Tıbbiyesi" idi. Yeni tıbbi öğretecek bu her iki okul da uzun ömürlü olmamış, kısa süre sonra kapanmışlardı.⁶ Bu okullar Mustafa Behçet Efendi'nin birinci hekimbaşılığı sırasında, henüz 21 yaşında iken onun gayretleri ile açılmıştır. Kendisinin üçüncü hekimbaşılığı sırasında 53 yaşında iken açılışını gerçekleştirdiği "Tıbhâne-i Amire" ise çok başarılı olup bugüne kadar hiç ara vermeden sürekliliğini korumuştur.

Tıbhâne-i Amire'nin Kuruluşu

Sultan II. Mahmut 1826 yılında uzun zamandır uğraştığı bir meseleyi halletti (Resim 1). Düzeni tamamen bozulmuş olan Yeniçeri ordusunu ortadan kaldırıp yeni

bir ordu kurdu (Asakir-i Mansure-i Muhammediye).⁷ Bu yeni orduya hekim ve cerrahlar yetiştirilmesi gerekiyordu; her tertibe 1 tabip ve 1 cerrah verilecekti.⁸ Sultan II. Mahmut ve Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi böylece hem orduya gereken hekim ve cerrah yetiştiren okul açacaklar hem de yeni tıp eğitimi veren bir tıp okulunu kurmuş olacaklardı. Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi 26 Aralık 1826'da padişaha art arda üç taksir (dilekçe) vererek yeni tıp okulunun kurulmasının amacını açıklıyor, bu okulun nasıl ve nerede kurulacağı konusunda teklif yapıyordu.⁹ Durum incelenmiş, istenen bütün konularda padişahın irade çıkmıştı. Padişahın bu konudaki resmi yazısının altına da sadrazam; "*gereken hususların gereken yerlere yazılması ve bahsedilen hususların cidden ve hakikaten ibtimamla yürürlüğe konması padişahın emridir*" diyerek yürürlüğe girmesi emrini yazıyordu. Böylece kuruluşuna geçilen tıp okulunun amacı belgelerde dikkatle vurgulanmıştı. Bu amacın ilki orduya hekim ve cerrah yetiştirmektir. İkinci amaç Müslüman hekim yetiştirmektir. Bu öğrencilere hem eski tıp hem de yeni tıp öğretilenirdi. Belgelerde bu durum şöyle özetleniyordu. "...*Asitane-i*

Resim 1. Sultan II. Mahmut ve Tıbhâne'nin ilk binası.

*Aliye'de bu gaye ile bir müstakil Darül Tıbb-ı Amire inşa edilip burada yer alacak usta muallimler vasıtasıyla Eski Tıp ve Yeni Tıp fenleri talim olursa Allah'ın yardımıyla birkaç sene sonra Ordu Müslüman olmayan hekimlerin istibdamından kurtulup İslam olan alim ve usta bayli tabib ve cerrah busule geleceği .."*¹⁰ Bu okulun eğitimi için en önemli husus da Yeni Tıp eğitimi için ve o tıbbi iyice öğrenilebilmek için o tıbbın kaynağı olan yabancı dili de öğrenmenin gereğinin vurgulanmasıdır. Bu konu ile ilgili belgelerde durum şöyle açıklanıyordu: "...Yeni usul tıp fenninin tahsili ve ustalığının kaynağı ise ecnebi lisanın tahsiline bağlı ve muhtaç olduğundan..." Gerçekten de açılan bu Tıbhane-i Amire'de ilk sınıflarda Arapça, Farsça ve Osmanlıca dil bilgisi, kitabet, ilaçlar bilgisi veriliyor, daha sonra Fransızca ve İtalyanca öğretiliyor, öğrenciler bu dillerde tıp kitaplarını okuyup anlayacak hale getiriliyordu.¹¹

Tıbhâne-i Amire

Bu şekilde kurulan Tıbhâne-i Amire 14 Mart 1827'de Şehzadebaşı'ndaki Tulumbacıbaşı konağında açıldı. Aynı bina içinde Tıbhâne ve Cerrahhane ayrı ayrı eğitim yapıyorlardı. Tıp eğitimi o yıllar Batı'da olduğu gibi 4 yıldır. Bu eğitim sık sık yeni düzenlemelerle geliştirilmiştir.¹² 1836 yılında yapılan düzenlemede cerrahlık eğitimi ile tıp eğitimi birleştirilmiş, gene 4 sene olan eğitim, son sınıfta (ulûm-u tıbbiye) tahsil edenlerle (ulûm-u fenni cerrahi) tahsil eyleyenler diye ikiye ayrılmıştır. Son sınıfta hocalar tarafından usta ve istidatlı olanlar tespit edilerek, imtihan ediliyorlar ve başarılı olanlar askeri hastanelere veya ordunun tabur ve alaylarına muavin tabip unvanı ile tayin ediliyorlardı. Orada bir hekimin gözetiminde birkaç sene hizmet ederek tecrübe sahibi olduktan sonra, başka hekime bağlı olmadan hasta bakmaya ve ilaç yazıp vermeğe yetkili olarak "müstakil tabib" oluyorlardı. Bu öğrencilerin başarılı olanları Mirliya (albay), ikinci derecede başarılıları kaymakam rütbesiyle gereken yerlere tayin oluyorlardı. Tıbhâne'ye ilk sınıfa 40 öğrenci seçilerek alınıyor ve bu adet her sınıfta sabit kalıyordu. Bir üst sınıfa geçmeye layık olanlar ilerledikçe bir alt sınıftan başarılılar onun yerine geçiyordu.¹³ Bu öğrencilere ilk sınıftan itibaren gittikçe yükselen maaş ve tahsisat (belli miktar et ve ekmek) veriliyordu. Öğrenciler askeri kıyafet giyiyor ve zaman zaman Padişah tarafından verilen "nişan"

larla mükafatlandırılıyorlardı. İlk defa 6 Mart 1834 tarihinde bir nişan takdimi merasimi düzenlenmişti; bu merasimde ilk gün Sultan II. Mahmut Tıbhâne-i Amire hocalarına, ikinci gün de Serasker Paşa ve Hekimbaşının huzurunda Tıp öğrencilerine nişanlar takmıştı. Bu nişanlar, ortasında "nabız bakmayı" resmediyordu. Küçük sınıflara gümüşten, son sınıf öğrencilerine altından, bu sınıfların onbaşılarına daha büyük altından ve hocalara en yüksek (âlâ) mertebesinden büyük parlak birkaç elmasla bezenmiş nişanlar takılmıştı. Bu merasimler daha sonraları da tekrarlanmıştı.¹⁴

1927'den Günümüze Tıp Eğitimi

Tıbhâne-i Amire 1827'den 1836 yılına kadar Şehzadebaşı'ndaki Tulumbacıbaşı Konağında gündüz eğitim yapıyordu. 1836 yılında Sarayburnu'ndaki askeri kışlaya (Otlukçu Kışlası) taşındı. Ayrı bir binada eğitim gören Cerrahhâne de burada tıp eğitimi ile birleşti. Otlukçu kışlasında eğitim yatılı hale getirildi. Bu binada eğitim sürerken zamanın Hekimbaşısı Ahmet Necip Efendi bu binanın yetersiz olduğunu söyleyerek 1837 yılında yeni bir Tıbbiye inşa edilmesini padişahın ister. Durum görüşülür ve yeni bir bina yapılmaktansa Galatasaray'daki Endurun ağaları okulunun bu iş için ayrılmasına karar verilir. Galatasaray'daki bu binalar Hekimbaşı'nın istediği şekilde düzenlenmiş ve Tıbbiye bu binaya taşınmıştı.¹⁵ Bu okula "Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane" adı verilmişti. Bu binanın 17 şubat 1839 da açılışı yapılmış ve padişah 14 Mayıs'ta ziyaret etmişti. O yıl eğitimde yeni bir düzenleme yapılmış eğitim dili Fransızca'ya çevrilmiş, mektebe reayadan da öğrenciler alınmaya başlamıştı.¹⁶ Eğitim dilinin tamamen Fransızca olması mezun olan hekim sayısının çok düşmesine sebep oluyordu. Eğitimin düzeltilmesi için yapılan görüşmelerde tıp eğitiminin Türkçeleşmesi gereği ortaya çıkıyordu. Bu görüşte olanların çabalarıyla ve Mektebi Tıbbiye Nazırı Cemalettin Efendi'nin müsaadesiyle 1857 yılında Tıbbiye'de özel bir sınıf açıldı. "Mümtaz sınıf" okulun kabiliyetli çalışkan öğrencilerinden seçilmişti. Burada amaç Türkçe tıp eğitimine geçilmesi için tıp kitaplarını Türkçe'ye tercüme edecek bir ekip oluşturmaktı. Bu çalışmalar ve Osmanlı Devleti'nin hekime olan ihtiyacı göz önüne alınarak 2 Ocak 1867 tarihinde Türkçe tıp eğitimi yapan "Mekteb-i Tıbbiye-i

Resim 2. 1919 yılındaki ilk Tıp Bayramı kutlamasının hatıra fotoğrafı.

Istanbul'da Mütareke devrinde
İlk 14 mart tıp Bayramı 1919
Banyeride Darülfünun konferansı salgını
gününde
On urada Otuzuncular ispatları:
Dr. Müderris Asaf Derviş Paşa - Dr. Müderris Besim Ömer Paşa
Dr. Müderris Feyzi Paşa - Dr. Müderris Akil Muhtar İstanbul
işgal altında müttelik kumandanlar arasında Genelci gene-
ral Dr. ... S. İht. amirlerinden, Ohuzada ayakda Tıbbiyeli Ahmed
Süheylî, arkada neyanda Tıbbiye son sınıflara yakın sivil ve
asker tıp talebesi arkadaşlarımız.
İkinci sırada ayakda olanlar, sağdan:
Dr. Mehmed Ali Baber, Dr. Ömer Faad Paşa, Dr. Bakteriolog Refik
Dr. Hüseyin Zâde Ali Bey, Dr. Şakir Ahmed B. Dr. Esad
Şerefeddin. Dr. Şerki B. gene b. Tıbbiyede lüzum sı-
nıfından Dr. Ziya Cernah.
3 ü müttelik sıralarda Fethi B. Ürolog Dr. Behçet
Sâliht. Bakteriolog Dr. İhsan Sami ve Dr. Sadettin
vedad. Sivil ve asker tıbbiyeliler ve lüzum sınıf-
dakiler ...

Mülkiye" (Sivil Tıp Mektebi) açıldı.¹⁷ 1870 yılında da Askeri Tıp okulunda dersler Türkçeleşti. 1878 yılında şimdiki Sirkeci tren istasyonu yakınındaki Demirkapı'daki askeri kışlaya taşınıldı. 1894 yılında Sultan II. Abdülhamit'in emriyle Haydarpaşa'daki Tıbbiye binası inşa edilmeye başlandı. Bu görkemli binaya 6 Kasım 1903'de taşınıldı. 1909 yılında askeri ve sivil tıbbiye okulları birleştirilerek ismi "Darülfünun Tıp Fakültesi" oldu. 1933 yılında Darülfünun kaldırılarak "İstanbul Üniversitesi"

olunca Tıp Fakültesi de bu üniversitede yerini aldı. 1945'de Ankara Tıp Fakültesi, 1954'de Ege Tıp Fakültesi kuruldu. 1967 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi ikiye ayrıldı ve Cerrahpaşa Tıp Fakültesi kuruldu. 1970'de Bursa Tıp fakültesi, 1974'de Edirne Tıp Fakültesi kuruldu. Bu tıp eğitimine hiç ara verilmeden ve devamlı gelişerek Türkiye'nin pek çok şehrinde tıp fakülteleri açıldı.

Tıbbiyenin Zor Yılları ve İlk Tıp Bayramı

İlk Tıp Bayramı kutlaması 1919 yılında İstanbul işgal altında iken başlamıştı (Resim 2). Bu kutlamanın neden ve nasıl olduğunu anlamamız için o dönemlerde tıp eğitiminin durumuna bakmamız gerekiyor.

Tıp eğitimimizde önemli bir dönem de 1912-1922 yılları arasındaki on yıldır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin katıldığı savaşlar birbiri ardınca devam etmiş, büyük bir ıstırap her yerde baş göstermişti. Tıbbiye'de eğitim verenler ve alanlar bu acı ve ıstırapı en yakından yaşamışlardı. Tıp eğitimi 1909 yılında Haydarpaşa'daki binada Darülfünun Tıp Fakültesi olarak devam ediyordu. Bilindiği gibi 1909 yılında II. Meşrutiyetin ilanından sonra askeri ve sivil tıp eğitimi veren iki tıbbiye bütçenin tek elde toplanması ile resmen birleştirilmişlerdi. Eğitim Haydarpaşa'da II. Abdülhamit tarafından yaptırılan görkemli Tıbbiye binasında veriliyordu. Binanın içinde ve karşısında yer alan klinik bölümleri hastane olarak tıp öğrencilerine pratik bilgi veren bölümlerdi.

Osmanlı Devleti 1853 Kırım savaşı, 1876 Osmanlı Rus Savaşı ile birçok yönden yara almıştı. Bu durum Tıbbiye'yi de etkiliyordu. Özellikle Askeri Tıbbiye'de her savaşta hocalar ve üst sınıflardaki hekim adayları askere alınıyor ve ölüm herkes gibi onları da vuruyordu.¹⁸

1912 yılında başlayan Balkan Savaşı Osmanlı'yı her yönden zor durumda bırakmıştı. Olayları dikkatle izleyen Tıbbiyeliler büyük üzüntü içindeydiler. 1912 yılının Ekim ayında seferberlik ilan edildi. Bu tarihte Darülfünun Tıp Fakültesi'ndeki derslere de ara verildi. Hocalar ve son sınıftaki hekim adayları askeri birliklere atandılar. Askeri öğrenciler talimlere alınıyorlardı. Tıbbiye binasının her yeri hastaneye çevrilmişti. Gemilerle getirilen yaralılar burada tedaviye alınmıştı. Klinik yatakları yaralılara kafi gelmeyince dersaneler, koğuşlar hatta koridorlar bile hastane görevi görmeye başladı. Ekim 1912'den Mart 1913 tarihine kadar 6 ay boyunca Tıbbiye resmen kapatıldı. Öğrenciler yaralılara yardımcı olmaya çalışıyorlardı. Gülhane Tatbikat Mektebi de yaralılar için hastane görevi yapıyordu. 16 Mart 1913'de Tıbbiyenin açıldığı ve derslere başlanacağı ilan edildi. Savaştan dönen hocalardan sağ kalanlar eğitime tekrar başladılar, tabii sağ kalan öğrencilerle.¹⁹

Balkan Savaşı'ndan hemen sonra başlayan I. Cihan Savaşı bu öğrencilere ikinci bir şok olmuştu. Savaş başlayınca askeri öğrenciler 6 ay talimhahlara gönderilmişlerdi. Avrupa tarafında Ayazağa'da, Asya tarafında Bostancı'da silah talimleri başlamıştı. Savaşın büyüyerek devam etmesiyle Tıp Fakültesinin 1 yıllığına kapatıldığı ilan edildi. Hocalar gereken cephelere gönderilmiş, Tıbbiye son sınıf öğrencileriyle 3. 4. 5. sınıf öğrencileri askeri birliklerde görevlendirilmişlerdi. Son sınıfın en çalışkan ve bilgili öğrencileri Kafkasya cephesine gönderildi. Orada çoğu tifüs hastalığından ölmüştür. Fakülte gene "Mecruhin" yaralıları hastanesi oldu. Cephe'deki tıbbiyeliler ölümle burun buruna yaralılara yardım etmeye çalışıyorlardı. Talimhahlardaki tıbbiyeliler ağır askeri eğitim ve açlıkla mücadele ediyorlardı. Açlık ve sefalet diğer öğrenciler için de yaşanan bir olaydı. Okulda çok zor şartlarda hazırlanan yemekler yetersiz kalıyordu. İdareciler süpürge tohumundan hazırlanan ekmeği, kandil yağıyla pişen yemekleri bile zor tedarik edebiliyorlardı. Öğrenciler açlıklarını gidermek için okulun yakınlarındaki bostanlardan sebze, meyve çalmak zorunda kalıyorlardı. 20 tıp öğrencisi verenden ölmüştü. Hariçte durum daha da kötü idi. Çok kimse tıbbiyelilerin yediklerinin yarısını bile bulamıyorlar, ekmeğini tasarruf eden öğrenciler, bunu ailelerine ulaştırdıkları zaman bir dilim ekmeği kurabiye gibi sevilecek yeniyordu.²⁰ Tıbbiye bir yıl sonra 1916'da eğitime tekrar başladı. Sağ kalanlar ve durumun acısını yaşayanlar büyük bir gayretle derslerine devam edip tıp eğitimini tamamlamaya çalıştılar.

İşgalde ve Kurtuluş Savaşında Tıbbiye

I. Cihan Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti yeni bir döneme girdi; Mütareke ve işgal dönemi. Mondros Antlaşması'nı ileri süren İtilaf Devletleri filosu 13 Kasım 1918'de İstanbul'u işgal etti. 21 Kasım 1918'de Meclis-i Mebusan feshedildi. Aralık 1918'de Tıbbiye binası da işgal edildi. Haydarpaşa'daki tıp eğitimi İngiliz askerlerinin 5 sene sürecek işgal dönemine girdi.

Binanın pek çok bölümünün boşaltılması emredildi. Derslerin etkilenmemesi için dersaneler bırakılmış diğer bölümler okulun ihtiyaçlarında kullanılmıştı. Kömür depoları, ambarlar bile boşaltılmış, mutfak ikiye bölünmüş, yatakhanelerin büyük bölümü boşaltılmış, bü-

yük çoğunluk çatı katına sürülmüştü. Askeri Tıbbiyelilerin yatakhanelerine İngilizler yerleşti, öğrenciler çatı katındaki bölümlere yerleştirildiler. Karyolar alınmış öğrenciler yer şiltelerinde yatmışlardı. Tuvaletler gece İngiliz askerlerine ayrılmış, Tıbbiyelilerin gitmesi yasaklanmıştı. Öğrencilerin yatakhanelerine idrar kovaları koymak zorunda kalınmıştı.

Hocalar ve öğrenciler şaşkınlık içindeydiler Hocalar Londra'ya durumu protesto eden telgraflar gönderdiler. Bunlar, "Medeni İngiliz milletinden, gelir gelmez irfan kurumlarını yıkmak suretiyle mi uygarlık örneği göstereceklerini soran ve işe el konulmasını" isteyen telgraflardı. Bu şartlarda tıp eğitimi devam ediyordu. İdareci hocalar bu zor durumda en pratik çözümlerle derslere ara verilmemesini sağlıyorlardı. Özellikle okul müdürlüğüne atanan doktor Hulusi (Alataş) öğrencilerin bu zor durumda derslerinin aksamaması için gece gündüz okulda kalıyor ve öğrencilerle ilgileniyordu. İngiliz komutanların istekleri bitmiyordu. Pazar ayinleri için dersaneler boşalttırılıyor; sosyal faaliyetler kısıtlanıyordu.

Bir süre sonra askeri öğrencilerin resmi kıyafetleri için emirler gelmeye başladı. Askeri kıyafete tahammülsüzlük gösteriyorlardı, sonunda üniformayla dolaşmayı tamamen yasakladılar. Sivil kıyafeti olanlar o kıyafetlerini giydiler, Anadolu'dan gelen ve memleketin zor şartları dolayısıyla askeri kıyafetinden başka giyeceği olmayanlara pijama gibi basit kıyafetler dağıtıldı. Fes giyilmesine müsaade ediliyordu fakat o da en basitinden ve püskülsüz olacaktı. Askeri öğrenciler bu soytarı kılığı ile derslere devam ettiler. Biraz parası olanların yardımıyla ikinci el pantolon, ceket bulmaya çalışıyorlardı. Bir süre sonra okula alınacak askeri öğrenci sayısına kısıtlama getirdiler. Yılda 20 öğrenci!..²¹

10 Mart 1919'da İttihatçılar savaş suçlusu ilan edildi, tutuklanmalar başladı. 10 Nisan 1919'da Kemal Beyin idamı tıbbiyelileri büyük acı içinde bıraktı. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali şok etkisi yaptı. Hocalar ve öğrenciler fırsat bulduklarında acılarını birbirleriyle paylaşıyor, neler yapabileceklerini konuşuyorlardı. Sultanahmet'teki mitinglere ve toplantılara gizlice katılıyorlardı. Darülfünun öğrencileriyle beraber milli davayı destekleme mitingleri hazırladılar, bildirimleri tıbbiyeliler dağıtmıştı. İstanbul'da İşgal Kuvvetleri, onun işbirlikçileri, azınlıklar, yardımı işgalcilerden bekleyen padişah ve hükümet, hi-

mayeciler, mandacılar, ümitsizler gibi gruplarla sancılı bir dönem yaşanırken Samsun'a çıkan Mustafa Kemal'i yakından izleyenler ümit doluydu.

İstanbul'un işgali sırasında Boğazda demir atan İşgal Kuvvetleri donanmasını gören Mustafa Kemal "Geldikleri gibi giderler" demişti. Aynı manzarayı Haydarpaşa'daki Tıbbiye binasının toplantı salonundaki pencereden seyreden hocalar gözyaşlarını tutamamışlardı. İşgal kuvvetlerinin donanmalarının saraya dönük toplarını 15 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal, Sultan Vahdettin'in Yıldız Sarayındaki Mabeyin Köşkünün penceresinden izlediğinde zor anlar yaşamıştı. Mustafa Kemal'in Sultan Vahdettin ile Anadolu'ya geçmeden önceki görüşmesinde Padişahın; "Paşa paşa, asıl şimdi yapacağınız hizmet hepsinden mühim, devleti kurtarabilirsiniz" sözü Mustafa Kemal'in korkmasına sebep olmuştu. Düşüncelerinden Padişahın haberi var mıydı, olmadığını anladığında rahatlamış, görevini yapmak üzere Samsun'a çıkmıştı. Anadolu'da ulusal hareket başlamıştı. 22 Mayıs'ta Havza genelgesi yayınlanmış, 22 Haziran Amasya genelgesinde ise Sivas kongresi duyurulmuştu.

Tıbbiyeliler hocalarıyla bu hareketi dikkatle izliyor, Sivas Kongresi'ne katılmak, desteklerini bildirmek istiyorlardı. Okulun hamamında toplandılar, Sivas kongresine katılma kararı aldılar. Bu toplantıyı yapmayı teşvik eden Doktor Talat beydi, herkes gitmek istiyordu, büyük sorun yol parasını bulmaktı, ancak üç kişiyi gönderebileceklerdi. Yapılan oylama ile şanslı üç kişi seçildi; Hülagu, Yusuf (Naci Ceylan), Hikmet (Mehmet Boran) beyler. Fakat 15 lira toplanabilmişti ve bununla yalnız Hikmet Bey gidebilecekti. Mustafa Kemal'i ve kongrede alınan kararları desteklediklerini bildiren mektup hazırlandı. Ayrıca çok önem verdikleri bir kitap hazırladılar "İzmir Faciaları". İzmir'in işgali sırasında yapılan zulmü anlatan bu kitap için belgeleri Jandarma genel komutanı Ali Kemal Paşa gizlice vermişti. Bunlar gizli resmi dökümanlar idi. Kitabı kimse basmak istemiyor veya yüksek ücret istiyorlardı. Tıbbiyeliler bu kitabın hem İstanbul'da hem de Anadolu'da dağıtılmasını istiyorlardı. 1000 nüshanın 1000 liraya basılmasını matbaacı Ali Şükrü Bey kabul etmiş, Ali Sait Paşanın kız kardeşi Kadriye Melek hanım bu zor zamanda parayı vermişti. Nermi Karadeniz ve Hikmet Boran beyler geceli gündüzlü çalışarak İzmir Faciaları'nı kongreye yetiştirmişlerdi. Hikmet Bey trenle

Haydarpaşa'dan Ankara'ya gitmiş, oradan İsmail Fazıl Paşa ile Sivas'a hareket etmişlerdi. Hikmet Bey büyük bir özveriyle her türlü tehlikeye rağmen görevini tamamlamış 15 gün sonra okula dönmüştü. Tıbbiyeliler sevinç içindeydiler. Sivas ve Erzurum Kongreleri'nde alınan kararlar ulusallaştı, Heyet-i Temsiliye oluşturuldu, milli mücadele başladı.

Tıbbiye'deki öğrenciler okulu işgal eden İngiliz askerleriyle alışverişe başlamışlardı. Önce kurabiye, marmelat daha sonra postal, fanila derken esas hedef seçilmişti. Bir liraya İngiliz mavzeri, 5 liraya makineli tüfek alıp bu silahları Anadolu'ya gönderiyorlardı. Çorumlu İbrahim kurdukları bir teşkilattan para bulup bu silahları satın alıyor, onların aracılığıyla gönderiyordu. Anadolu'ya silah ve cephane kaçıran "Ayın-Pe" teşkilatının Tıbbiye'deki 15 öğrencisi Bahariye'deki depodan el bombaları çalıp okula getirmişti. Yapılan ihbar üzerine okul basılmış, bu öğrenciler sınıf doktoru Bedri Bey'in yardımı ile okuldan uzaklaştırılmış, arama olumlu sonuç vermemişti. Ertesi gün bombalar Anadolu'ya gitmek üzere yola çıktı. İngilizlerin öğrencilere karşı davranışları daha da sertleşmişti.

Tıbbiyelilerin çoğu savaşa katılmak üzere Anadolu'ya gitmek istiyorlardı. Kaçma için en uygun yol Kızılay aracılığıyla idi. Oraya gidip çalışan görevli hekimlere müracaat ettiklerinde; "Önce okulunuzu bitirin, milletin hekim ihtiyacı çok", deniyordu. Kalanlar büyük bir gayretle derslerine çalışıyorlardı. Daha iyi öğrenebilmek için dersanelerde ön sırada oturma mücadelesi de veriliyordu. Sabahın erken saatlerinde dersanelerin önünde kuyruk oluşturuyorlar ön sıra kavgası yapıyorlardı. Milli mücadeleye katılma istekleri söndürüleliyordu. 1920 yılında on kadar öğrenci, büyük tehlikeye girerek Gebze üzerinden kendi imkanlarıyla milli mücadeleye katıldılar. Milli kuvvetlerin sağlık işlerinde çalışan bu öğrenciler Ekim 1921'de okula iade edilmişlerdi.²²

Tıp Bayramı Kutlamaları

İşgal ve savaş Tıbbiyelilerin kendi değerlerine daha çok sarılmalarına sebep olmuştu. Tıp Bayramı kutlamaları da bu birlikteliklerden biri olarak yaşanmıştı. Çağdaş tıp eğitiminin başlangıç tarihinin saptanmasından sonra 14 Mart'ta kutlanmasına karar verildi. 1921 yılında Tıp

Resim 3. 1921 yılındaki Tıp Bayramı kutlayan öğrencilerden bir grup.

Bayramının 94. yılı kutlanacaktı. Büyük hazırlıklar yapıldı. Tören Kadıköy Hale sinemasında oldu, İstanbul'daki bütün hekimler toplandı (Resim 3). Asker, sivil bütün hekimler, devletin ileri gelenleri, hatta işgal ordusu mensupları ve hekimleri ve pek çok Tıbbiyeli oradaydılar. Büyük bir coşku ve heyecan vardı. Çok önemli mesajlar veren konuşmalar yapıldı.

Tıp Bayramı'ndan sonra tıp eğitiminin başlangıcı konusunda tartışmalar başladı. Türk hekimliği tarihinin 94 yıl değil 500 yıllık geçmişe sahip bulunduğunu ve kutlamanın 14 Mart değil 12 Mayıs'a alınmasının gerekli olduğunu ileri sürülüyordu. Basında ve tabipler arasında tartışmalar oldu. Fatih Darüşşifası ile başlayan tıp eğitimini kabul edenler ikinci bir tıp bayramı organize ettiler. 19 Mayıs 1921'de Fakülte konferans salonunda Prof. Refik (Güran), Ziya Nuri (Birgi) Paşa, Raşit Tahsin (Tuğsavul) Bey'in katıldıkları bir toplantı yapılmış, Askeri Sıhhiye Dairesi Harp Tarihi Sıhhiye Şubesi'nde görevli Dr. Yzb. Osman Şevki (Uludağ) Bey bir konuşma yapmıştı. İkinci bir coşku yaşandı. Bu toplantılar birlik ve beraberliği arttırıyordu.²³

Zaferden Sonra Tıbbiye

Ankara'dan iyi haberler geliyordu. Tıbbiyeliler başarıları sevinçle izliyorlardı, 30 Ağustos 1922'de Büyük Zafer yurttan ve İstanbul'da heyecan yaratmıştı. 9 Eylül 1922'de, İzmir'in Kurtuluş'u, düşmanın hezimete uğratılması büyük sevinç yarattı. İki gün iki gece süren şenlikler, fener alayları yapıldı. Refet Paşa Trakya bölgesini devir almakla görevlendirildi. Milli hükümet temsilcisi Refet Paşa'nın 19 Ekim 1922'de İstanbul'a gelişi Tıbbiyeliler için çok önemli bir olaydı. Muazzam bir karşılama töreni hazırladılar. Tıbbiye'yi temsilen üç kişi seçildi. İşgal altındaki İstanbul'da bu çok tehlikeli katılım bir çok zorluklardan sonra başarılı olmuş, Refet Paşa Tıbbiye'ye davet edilmişti. Paşa ertesi gün konferans vermek için Haydarpaşa'daki binaya geldi. Paşanın arabasını Tıbbiyeliler korumuş, öğrenciler tarafından rıhtımdaki evlerin bazıları boşaltılmıştı. Okulun önünde bir "Zafer takı" yaptırılmış, büyük bir öğrenci kalabalığı hazır bulunmuş, çiçeklerle karşılanmıştı. Tıbbiye'deki konferans salonu hınca hınç doluydu, hocalar, önemli devlet adamları, Şehzade Ziyaeddin Efendi'nin hazır bulunduğu salonda

Refet Paşa "Tıbbiyelilerin Milli Mücadeledeki hizmetleri" ni anlatan bir konuşma yapmış, diğer konuşmalarla karşılıklı sevgi ve şükran ifadelerinde bulunulmuştu.

1 Kasım 1922'de, Ankara hükümeti Hilafetle Saltanatı ayırdı, Saltanat kaldırıldı. 17 Kasım 1922 günü Vahdettin İstanbul'dan ayrıldı. 22 Kasım 1922'de İstanbul komutanı Selahattin Adil Paşa şehre girdi. 2 Ekim 1922'de son birlikler İstanbul'dan ayrıldı, İtilaf devletleri işgal ettikleri toprakları terk ettiler, İstanbul'u boşalttılar. Tıbbiyeliler yaşadıkları olayları unutmayarak büyük bir gayretle derslerine ağırlık verdiler. 6 Ekim 1923'de Türk Birlikleri İstanbul'u resmen teslim aldı. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyeti ilan edildi. Tıbbiye öğrencileri bu sancılı dönemde ölen arkadaşlarının hatıralarını kalplerine gömdüler ve Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlık mücadelesinde yerlerini aldılar.²⁴

14 Mart 1827 çağdaş tıp eğitimimizin başlangıç tarihidir. 2008 yılında bu kuruluşun 181. yılını kutladık. Bu kutlamalarda bugünkü çağdaş, gelişmiş tıp eğitiminin önemini düşünmeliyiz. Bugün sahip olduğumuz pek çok şeyi o günkü çabalara borçluyuz. O günleri öğrenmek, bugüne gelirken verilen emekleri, özgürlüğün, bağımsızlığın, kendi değerlerimizin kıymetini düşünmemize yardımcı olmalıdır.

Kaynaklar

- Altıntaş A, Doğan H. Osmanlı'da Esnaf Tabip ve Ahilik Teşkilatı ile İlişkisi. *Türk Dünyası Araştırmaları* 2001; 132: 125-41.
- Altıntaş A, Doğan H. Osmanlı tıbbının bozulma nedenlerinden biri, reca, minnet, iltimas. *Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi* 2004; 12: 164-70.
- Bayat AH. Tıp Tarihi. İzmir, Sade Matbaacılık; 2003.
- Akdeniz Sarı N. Osmanlılarda Tıbhânenin kuruluşuna kadar tıp eğitimi. *Türk Dünyası Araştırmaları* 1983; 22: 152-82.
- Uzluk FN. Hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi. Ankara, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi Enstitüsü No: 3; 1954. s. 10.
- Ergin O. İstanbul Tıp Mektepleri, Enstitüler ve Cemiyetleri. İstanbul, İÜ. Tıp Tarihi Ens. Sayı 17; 1940. s. 1-3. (Tersane Tıbbiyesi için bkz. Gencer Aİ. İstanbul Tersanesinde açılan ilk Tıp Mektebi. *Tıp Fakültesi Mecmuası* 1978; 41: 732-47.)
- Sakaoğlu N. Vaka-i Hayriye. İstanbul: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. İstanbul, Tarih Vakfı Yayını, 1994. (Ayrıca bkz. Sakaoğlu N. "Asakir-i Mansure-i Muhammediye". İstanbul: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi; 1993.)
- B.O.A. Hattı Hümayun Tasnifi No: 17447
- B.O.A. Hattı Hümayun Tasnifi No: 19308
- B.O.A. Cevdet Sıhhiye Tasnifi No: 1287

11. B.O.A. Cevdet Sıhhiye No: 1287'deki dosyada II. Belge. (Bu belgenin bugünkü harflerle ve çevirisi için *bkz.* Belge No: 3Ataç A. 14 Mart 1827'de Açılan Tıp Okulunun Açılışı ile ilgili Dört Belge. Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları 1996/7; 2-3: 242-59.)
12. Altıntaş A. Osmanlılarda Tıp Eğitimi (Tıbhâne-i Amire Dönemi). Osmanlı Devleti'nde Sağlık Hizmetleri Sempozyumu Kitabı. Ankara; 2000; 89-115.
13. Altıntaş A. Tıbhane-i Amire'ye adım adım. *Tarib ve Toplum* 1998; 29: 132-7.
14. Altıntaş A. Tibbiyede ilk Nişan Merasimi. *Tarib ve Medeniyet* 1998; 48: 10-5.
15. Altıntaş A. Osmanlılarda Modern Anlamda Tıp Eğitiminin Başlaması Tıbhâne-i Amire. Osmanlı. Cilt 8. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 1999; 528-42.
16. Ülman YI. Journal de Constantinople'a Göre Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şahane'nin Galatasaray Dönemi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.
17. Altıntaş A. Mülki Tibbiye'nin kuruluşu. *Tarib ve Toplum* 1998; 29: 12-8.
18. Altıntaş A. 14 Mart Tıp Bayramı ve çağdaş tıp eğitiminin başlangıcı. *SB Diyalog* 2006; 20: 4-8.
19. Ünver S. Birinci Cihan Harbinde Tıp Fakültesi. *Modern Tedavi Mecmuası* 1952; 1(3): 17-18. (Ayrıca *bkz.* Ünver S. Mütareke senelerinde Tıp Fakültesi. *Modern Tedavi Mecmuası* 1952; 1(8): 23-4.)
20. Özbay K. Türk Asker Tarihi ve Asker Hastaneleri. Cilt 2. Tibbiye Haydarpaşa'da, Birinci Cihan Savaşında Tibbiye ve Askerlik Eğitimi. İstanbul, İstanbul Matbaası, 1976; 120. (Ayrıca *bkz.* Ünver S. Birinci Cihan Harbinde Tıp Fakültesi. *Modern Tedavi Mecmuası* 1952; 1(3): 17-18.)
22. Özbay K. Türk Asker Tarihi ve Asker hastaneleri. Cilt 2. Tibbiye Haydarpaşa'da, Mütareke Döneminde Tibbiye. İstanbul, İstanbul Matbaası, 1976; 127. (Ayrıca *bkz.* Süheyl Ünver. Mütareke senelerinde Tıp Fakültesi. *Modern Tedavi Mecmuası* 1952; 1(8): 23-4.)
23. Özbay K. Türk Asker Tarihi ve Asker Hastaneleri. Cilt 2. Tibbiye Haydarpaşa'da, Milli Mücadeleye Katılma Teşebbüsleri. İstanbul, İstanbul Matbaası, 1976; 133.
24. Özbay K. Türk Asker Tarihi ve Asker Hastaneleri. Cilt 2. Tibbiye Haydarpaşa'da, Milli Tıp ve Tibbiyeliler Bayramı. İstanbul, İstanbul Matbaası, 1976; 139. (Ayrıca *bkz.* Altıntaş A. Savaşta İşgalde Tibbiye. Türk Tıbbının Önemli Adımları'nda. Ed. Hatemi H, Altıntaş A. İstanbul: CSA Global Publishing; 2006. s. 248-53.)

Geliş tarihi: 03.04.2008

Kabul tarihi: 14.04.2008

Çıkar çakışması:

Çıkar çakışması bildirilmemiştir.

İletişim adresi:

Prof. Dr. Ayten Altıntaş
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi
Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı
Fatih 34303 İstanbul
Tel: (0212) 414 30 00
e-posta: aytenas@mynet.com